

Н.Салаева тадқиқотлари натижаларига таяниб, ҳозирги ўзбек халқининг оилавий муносабатларида этнопсихологик хусусиятларга амал қилинишига қараб қуйидагича оила тоифаларини фарқлашни таклиф этади:

1.Урф-одатлар оилавий муносабатларда қонун даражасида қабул қилинган оилалар.

2.Урф-одатлар оилавий муносабатларда ҳаётий меъёр даражасида қабул қилинган оилалар:

3.Урф-одатлар оилавий муносабатларда ўз аксини топмаган оилалар

Шунингдек, ўзбек оилаларидаги ажралиш эркакларга нисбатан аёлларда, шаҳар оилаларига нисбатан қишлоқ оилаларида муаммоли ва салбий оқибатларни келтириб чиқариши, эр-хотин ва уларнинг яқинлари орасида низолар ҳамда зиддиятли ҳолатларнинг кескинлашуви сақланиб қолиши, ажралиш туфайли юзага келган, нотўлиқ оилалар болалари шахсига, уларнинг руҳиятига жиддий салбий таъсири илмий асосланган

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1.Ashurova. Sh. F. (2022) Bolalarda sog'lom turmush tarzini shakllantirishda oilaviy munosabatlarning o'rni "Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti ilmiy jurnali"

2.Ashurova Sh. F. SOG'LOM PSIXOLOGIK TURMUSH TARZI TO'G'RISIDAGI TASVURLARNING SHAKLLANISHI (2023) "Zamonaviy ta'limda pedagogika va psixologiya fanlari <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/8314/5746>

3. Ashurova Sh.F. a healthy lifestyle in uzbek families from the point of view of islam religion .(2022) emergent: journal of educational discoveries and lifelong learning (ejedl) <https://ejedl.academiascience.org/index.php/ejedl/article/view/369> (52-56 p)

4 Karimova M. O'smir yoshidagi qizlarning oilaviy hayot haqidagi tasavvurlari psixologik muammo sifatida. современные тенденции психологической службы в системе образования: теория и практика, 2022

5.Uralovich T. F. Conducting classes on fine arts based on information and communication technologies //International Engineering Journal For Research & Development. – 2021. – T. 6. – C. 3-3.

6.Toshpulatov F. U., Turoпова R. B. Games that develop children's interest in the profession based on game technology //Science and Education. – 2021. – T. 2. – №. 4. – C. 487-491.

TALABALAR OILA XAQIDAGI TASAVVURLARINING OILA MUSTAHKAMLIGIGA TA'SIRI

Eshmurodov Olmosbek Elamanovich

*Termiz davlat pedagogika instituti "Psixologiya" kafedrasi dotsenti v/b,
psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)*

Oila munosabatlari deganda biz, ijtimoiy psixologik jihatdan ma'lum guruh munosabatini ya'ni yaqin qarindoshlar o'rtasidagi muloqot jarayonini tushunamiz. Bunga eng avvalo, ota-ona va farzand, er va xotin, qaynona va kelin hamda shu kabi oila a'zolari o'rtasidagi muloqot munosabatlari tushuniladi. Tarixiy turmush tajribalaridan ma'lumki oiladagi eng nozik va ziddiyatli masalalardan biri bu qaynona va kelin munosabatlardir.

Oila davlat va jamiyat tayanchi, balki uning asosiy negizi hamdir. Har bir davlat va jamiyat sogʻlom turmush-tarziga intilar ekan eng avvalo, bu masalani oila timsolida koʻrishadi. Shu nuqtai nazardan olib qaraydigan boʻlsak, bugungi kunda oila instituti jamiyatning barqarorlik kafolati boʻlib qolmasdan balki uning kelajak istiqbolini taʼminlab beryuchi omildir. Uning muqaddasligini eʼtirof etish, daxilsizligini taʼminlash har bir inson ongi va tafakkurida, faoliyat turida, hissiy munosabatarida birinchi hayotiy zarurat ekanligini inson omili nuqtai nazarida yondoshmoqligi zarur.

Oiladagi ijtimoiy psixologik muhitning barqarorligi koʻp jihatdan qaynona va kelin munosabatlarini qaysi darajada tashkil etilganligiga bogʻliq desak masalaga toʻgʻri yondashgan boʻlamiz. Ushbu masalani ilmiy jihatdan tadqiq etar ekanmiz, oila degan muqaddas dargoh aynan mana shu qaynona va kelin funksional rolni bajaruvchi insonlarning xarakter xususiyati va dunyo qarashi timsolida, sogʻlom yoki nosogʻlom muhitni yuzaga keltirishi oydinlashmoqda. Bugungi kun jamiyatimiz oilalarida maʼlum ziddiyatli munosabatlar, nosogʻlom psixologik muhit qaynona va kelin diologlarida aks etmoqda. Buning oqibatida oila aʼzolari oʻrtasida konflikt yuzaga kelib, muqaddas atalmish oila dargohi taqdiri xavf ositida qolishi oritib bormoqda. Taʼbir joiz boʻlsa aytish mumkinki, oilalarning buzilishiga sabab boʻluvchi ijtimoiy psixologik omillardan biri bu - aynan qaynona va kelin oʻrtasida yuzaga kelayotgan munosabatlardagi ziddiyatdir.

Diniy bilimlar bilan toʻyinga milliy qadriyatimiz oilada ota-ona va qaynola – qaynonaning oʻrni beqiyos ekanligini barcha davrlarda avloddan-avlodga singdirib kelgan. Bugungi kunda insonni malohazaga chorlaydigan masalalar kun tartibida turibdi. Nega oldingi davrlarda oilada qaynona bir nechta kelin bilan ahil yashagan, hozirga kunda qaynona bilan bittagina kelin ham ziddiyatli munosabatlar iskanjasida qolib ketayotganligi kuzatilmoqda? Ushbu davrda kelinlarning barchasi qaynonasiga itoatda boʻlib hurmat koʻrsatgan boʻlsa, ayni vaqtda yakka-yu yagona kelin uning teskarisini amalga oshirmoqda.

Masalaga shu nuqtai nazardan qaraydigan boʻlsak, yoshlarda yuzaki fikrlash tarzining vujudga kelganligi, oila muqaddasligi borasida etarli psixologik bilim va tushunchaning sayozligi, diniy bilimlarning etishmasligi, xususan shariat qoidalari va axloq normalariga nopsand yondashuvni kuzatish mumkin.

Qaynona va kelin oʻrtasidagi munosabatlarga putur etishining asosiy omilini mana shu faktorlar bilan izohlash ayni haqiqatni yuzaga chiqaradi. Ushbu masalani yana bir tomoni borki, oilaga tashqi aralashuv jumladan er va xotin munosabatini qaynona oʻgʻlining xotiniga ijobiy muomalasini notugʻri talqin qilgan holda uni tanqid qilishi, baʼzi oilalarda oʻgʻlini kelindan “qizgʻonish” holatlariga ega boʻlgan potologik yondashuvlarning mavjudligidir. Oqibatda kelinga nisbatan qaynonada dushmanlik hissining paydo boʻlishi, unga notoʻgʻri munosabatda boʻlgan holda, har bir harakatidan kamchilik izlash borgan sari ortib boradi hamda onalik fitratiga putur etkazadi.

Bugungi kunda yoshlarni oilaga tayyorlash yuzasidan bir qator dastur va loyihalar ishlab chiqilayotganligi barchamizga ma'lum. Qator davra suhbatlari va ommaviy ravishda teleko'rsatuvlar namunali tarzda keng jamoatchilikka etkazilib borilmoqda. Albatta bu tahsinga sazovar masala. Biroq bir achchiq haqiqatni tan olish va ushbu masalaga psixolog nuqtai nazaridan qarash mutaxassislar e'tiboridan chetda qolib ketmoqda.

Oila munosabatidagi muammoli masalalarni ilmiy jihatdan tadqiq etish davr talabidan kelib chiqib, amalga oishirish lozimligi yuzasidan soha vakillari J.Usarov, N.Eshnaev, T.Maratovlar ushub masalada to'xtalib: "Mamlakatimizda oilani mustahkamlash, oila bilan bog'liq muammolarni aniqlash va bartaraf etish, ayniqsa, yosh oilalarni qo'llab-quvvatlash borasida keng ko'lamli ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar tashkil etilib, ijtimoiy-siyosiy dasturlar ishlab chiqilmoqda. Biroq oilaviy ajrimlar soni ortib borayotgani bu yo'nalishdagi ishlar yangicha yondoshuv, qolaversa ilmiy tadqiq etishni taqozo etadi"-degan ilmiy qarashni ilgari surgan.

Shu nuqtai nazarda yangi kelinlarga xonadon sohiblari qanday munosabatda bo'lish yuzasida diyarli umuman psixologik yondashuv yo'qligi yuzasidan fikrimizni bildirmoqchimiz. Bu masalaga befarq yondashuv nafaqat qaynon-kelin munosabatlarida balki oila a'zolari bilan istalgan vaqtda ziddiyatli vaziyatni yuzaga keltiruvchi ijtimoiy psixologik muhitga zamin bo'lishi mumkin.

Kelin bo'lish har bir qizning orzusi bo'lgani kabi, boshqa xonadonga kirib borish va undagi ijtimoiy psixologik muhitga adaptatsiya qilish haqidagi ichki xovotir barcha narsadan ustun ekanligini bir o'ylab ko'rsak maqsadga muvofiq bo'lardi. Biz bu masalada birorta bilim va tushunchaga egamizmi? Yangi kelinda kechayotgan kuchli ruhiy holatni hisobga olyapmizmi? Uning adaptatsiya jarayoniga munosib sharoit yaratib beryapmizmi? Undagi kuchli depression holatni yumshatish borasida qanday samarali psixologik munosabatni amalga oshiryapmiz? Yangi muhit, har xil odamlar, xar xil xarakterlarni o'rganish va ular bilan munosabatning muvozanatli nuqtasini topish uchun qancha vaqt kerak? Bu holat kelinlarda kuchli yashirin stress holatni yuzaga keltirishi, asabiylashishi, o'zini boshqarishda qiynalishi va oqibatda o'ziga bog'liq bo'lmagan holda noto'g'ri gapirishi yoki xatoga yo'l qo'yishi masalasida biror bir mutaxassis gapirdim? Yo'q! Bu borada birorta yo'l – yo'riq ishlab chiqldimi? Yo'q! Yangi kelin tushayotgan xonadon sohiblar bu masalada bilim va tushunchaga etarli darajada egami? Yo'q!

Masalaga oydinlik kiritish vaqti etib kelgandir. Oddiy qilib aytganda bu masalani majoziy ma'noda tushuntirishni maqsadga muvofiq deb o'ylaymiz. Tafakkur qiling kelin yosh nihol, kelin borgan xonadon u o'nib o'sishi lozim bo'lgan zamin? Xush niholni tomir otib yashnab ketishi va hosilga kirishi uchun niholni o'ziga ishlov berish kerakmi yoki zaminni yaxshilab tayyorlash kerakmi? Albatta zaminni!

Xulosa qilib aytganda biz qaynona – kelin munosabatlarini bir tomonama va noxolis o'rganayotganligimiz tufayli, faoliyatimiz samarasiz natija berayotganligini

ko‘rishimiz mumkin. Ushbu masalani yanada kengroq va har tomonlama o‘rganish lozim deb o‘ylagan holda quyidagi takliflarni ilgari suramiz:

-Bo‘lajak kelinlar bilan to‘ydan oldin yangi muhitga moslashtirish yuzasidan psixotrening o‘tkazish;

-bo‘lajak kelinlardagi ichki xovotir va depresson holatni bartaraf etish yuzasidan, qaynonalar uchun psixolog tavsiya va takliflariga asoslangan zamonaviy ommabop o‘quv qo‘llanmalarni yaratish;

-kelin tushirayotgan oila vakillarini kelin bilan munosabatini psixologik omillar asosida yo‘lga qo‘yish;

-bo‘lajak qaynonalar maktabini tashkil etish va psixologik bilimlar berishning maqsadli dasturini ishlab chiqish;

-kelinlarni yangi xonadonga tez moslashishi yuzasidan sog‘lom psixologik muhitni yuzaga keltirish;

-keng jamoatchilikni ushbu masala qaynona va kelin munosabatlaridagi ziddiyatni keltirib chiqaruvchi asosiy omil ekanligi to‘g‘risidagi targ‘ibot va tashviqot bilan yaqindan tanishtirish;

-bu masalada davra suhbatlardan voz kechga holda, ommaviy axborot vositalari orqali psixolog mutaxassis tavsiya va takliflarini muntazam etakiz berishni yo‘lga qo‘yish;

-ommaviy axborot vositalari orqali oilaviy munosabatlar yuzasidan xonanda, aktirisa hamda kino va san‘at soha vakillarini fikr bildirish uchun jalb etishdan voz kechish va faqat psixolog fikr-mulohazalarini keng jamoatchilikka etkazish;

-bu borada (jamiyatimizda oilashunos psixolog va satsiologlar borligini unitib qo‘ygan) jurnalistlar savodxonligini oshirish va qarshlarini to‘g‘ri tarbiyalash lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O. Eshmuradov. Oila mustahkamligini ta‘minlashning ijtimoiy-psixologik omillari mavzusidagi psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori dissertatsiyasi 2022 yil
2. O.E Eshmuradov - [Oilaning ma‘naviy-axloqiy xususiyatlari va oila mustahkamligini ta‘minlash imkoniyatlari](#) Academic research in educational sciences, 2021 ACADEMIC RESEARCH IN EDUCATIONAL SCIENCES
3. O.E.Eshmuradov [Oilaviy munosabatlarda shaxs moslashuvchanligi xususiyatining oila mustahkamligiga ta‘siri: doi: <https://doi.org/10.53885/edinres.2021.21.57.012>](#) Obrazovanie i innovatsionnye issledovaniya ..., 2021
4. Uralovich T. F. Conducting classes on fine arts based on information and communication technologies //International Engineering Journal For Research & Development. – 2021. – T. 6. – C. 3-3.
5. Toshpulatov F. U., Turotova R. B. Games that develop children's interest in the profession based on game technology //Science and Education. – 2021. – T. 2. – №. 4. – C. 487-491.

UNDERSTANDING PROFESSIONAL IDENTITY OF FUTURE TEACHERS AS A PEDAGOGICAL - PSYCHOLOGICAL PROBLEM

To‘raxonova Mohinur Abdunazar qizi

TerDPI teacher of psychology department

Yusupova Barchinoy Aliqulovna